

Marjan Smrke
**SOCIOLOŠKE OSTI:
OD BOŽIČA DO VELIKE NOČI**

Marjan Smrke

SOCIOLOŠKE OSTI: OD BOŽIČA DO VELIKE NOČI

Izdajatelj in založnik: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Za založbo: Hermina Krajnc

Ljubljana, 2018

© FDV 2018

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Knjžna zbirka OST

Urednika zbirke: Maca Jogan in Anton Kramberger

Uredniški odbor: Srečo Dragoš, Maša Filipovič Hrast, Marjan Hočevar,

Aleksandra Kanjuo Mrčela, Franc Mali

Recenzenta: Samo Uhan in Miran Lavrič

Jezikovni pregled: Majda Degan

Naslovnica: Jure Brglež

Tisk: Tiskarna Demat d. o. o.

Knjiga se tiska na način sprotnega tiska.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.74:2(081)

27-662:3(497.4)(081)

SMRKE, Marjan, 1962-

Sociološke osti: od božiča do velike noči / Marjan Smrke. - Ljubljana :
Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2018. - (Knjižna zbirka Ost)

ISBN 978-961-235-863-1

297655040

Kazalo

Spremna beseda	5
Božič kot popdizajnerski prenaredek (Dnevnik, 20. 11. 2010)	7
Srčika moči nad verniki: predkongresna evharistična herezija (Dnevnik, 13. 2. 2010)	11
Mračni liki duhovne oskrbe (Dnevnik, 5. 12. 2009)	15
Triki z blaženimi in svetniki: beatifikacije in kanonizacije (Dnevnik, 9. 1. 2010)	19
Darovanje masaže testisov: sveti očetje in zlorabljeni sinovi (Dnevnik, 30. 4. 2010)	24
Nova evangelizacija: nadškof v sociološkem zelniku (Dnevnik, 24. 9. 2011)	28
Religija v Rusiji: preporod v duhu starih časov (Emzin, junij 2008)	32
Cerkev in kontracepcija: nesporazum s kondomom (Dnevnik, 31. 12. 2010)	39
Religija in javna šola: z manipulacijami do nekakšnih vrednot? (Dnevnik, 22. 1. 2011)	42
Pred molitvenim maratonom: nad krizo z njenim simptomom? (Dnevnik, 8. 6. 2011)	45
Vera in žalitve: sveta jeza Svetlanina (Dnevnik, 4. 2. 2012)	48
Cerkev in izstopi: sezuvanje čevlja, ki žuli (Dnevnik, 16. 6. 2012)	51
Trojni minister in Sveta trojica (Dnevnik, 15. 9. 2012)	54
Človek človeku mimik (Emzin, junij 2009)	57
Zapis ob odpisu: Odisej – izterjevalec dolgov (Dnevnik, 5. 11. 2011)	64

Konstantin velikih zadreg: 1700 let milanskega edikta (Dnevnik, 12. 1. 2013)	67
Zgodovinsko: nadzorovan pristanek Benedikta XVI. (Dnevnik, 16. 2. 2013)	71
Trapanja z »desetimi božjimi« (Dnevnik, 7. 12. 2013)	75
Slovenska Rimskokatoliška cerkev v postsocializmu: od prevzetnosti do »obglavljenja« (februar 2014)	79
Religija in nogomet: minuta molka za Ibrahimovića (Dnevnik, 28. 6. 2014)	90
Shod zaradi razhajanj: cerkvena spolna morala in 21. stoletje (Dnevnik, 18. 10. 2014)	94
Katoliška cerkev in razveza zakona: togost, sprta s časom (Dnevnik, 17. 10. 2015)	98
Medžugorje in videnja: papež prihaja – »Góspa« odhaja? (Dnevnik, 30. 5. 2015)	102
Večnamenskost bogov v letu 2014 (Dnevnik, 29. 11. 2014)	107
Religije in podobe: upodabljati ali ne upodabljati? (Dnevnik, 17. 1. 2015)	111
Čisti dizel in reformacija (Dnevnik, 29. 10. 2016)	114
O nakladačih, ki imajo boga na svoji strani (januar 2017)	118
Ob 500. obletnici začetka reformacije: »Ovčice so preprosto preveč postrigli!« (Delo, 28. 10. 2017)	123
Zastrupljeni Eros in maščevanje Venere (Mladina, 12. 10. 2018)	129
Male skrivnosti velike noči (Mladina, 30. 3. 2018)	135
Literatura in viri	141
Stvarno kazalo	147
Recenziji	148

Spremna beseda

Pričujoča zbirka vsebuje izbor tridesetih člankov, ki sem jih v zadnjih desetih letih napisal in (z izjemo dveh) že objavil v slovenskem dnevnem časopisu ali neznanstvenih revijah. Nastajali so po naročilu, predvsem za Dnevnikov *Objektiv*, večinoma pa iz lastne nuje po odzivanju na zunanje dogodke. Povezuje jih tematika, ki me kot poklicnega sociologa najbolj zaposluje. To je dobršen del tistega, kar lahko na našem prostoru v radar ujameta znanosti, kot sta sociologija religije in primerjalna religijologija. Nekaj zapisov poseže na druga področja, na primer na področje mimikrije, a tudi v teh ne morem brez navezav na religije; in obratno.

Večina člankov kronološko sledi objavam v tisku. Razlog za nekatera odstopanja od tega pravila je želja po bolj smiselni vsebinski povezanosti besedila in ustreznem dramaturškem loku. Tematike odsevajo pogloblitve religijske pojave, ki so vstopali v javni prostor v pozni (postsocialistični) tranziciji. Neposredne obravnave nekaterih izrazitih pojavov tega časa vendarle manjkajo. Nekatere zato, ker sem jih drugje obravnaval kot znanstvene razprave, nekatere pa sem zanemaril – nisem se odzval, ko bi se moral. V svojem delovanju sem spoštoval tudi ozemelske meje, ki so jih s svojimi zapisi označili nekateri drugi vsebinsko sorodni in na svojih področjih bolj kompetentni avtorji.

Zapise bi lahko uvrstili v zvrst poljudnoznanstvenega kritičnega premišljevanja o religijah, ki ima v Evropi dolgo tradicijo. Ko gre za slovenski prostor, vidim sorodnost predvsem s pisanji nekaterih starejših cenjenih in tega bolj večjih kolegov sociologov oz. sociologinj ter vrstnika Aleša Debeljaka, ki je bil mojster knjižnega povezovanja svojih Delovih, predvsem kulturoloških kolumen.

Žanr, v katerega se uvršča zbirka, je ob tem ena izmed možnosti uresničevanja javne sociologije, kakršno sta zagovarjala oba predsednika Mednarodnega sociološkega združenja ISA (International Sociological Association) iz tega obdobja, Michael Burawoy (2010–2014) in Margaret Abraham (2015–2018). Akademska sociologija, s katero poklicni sociologi upravičimo svoj obstoj pred delodajalci, je bržkone temeljno delovanje, nagovarjanje širšega občinstva pa je dobrodošlo za občinstvo samo in za pisca. Prvo se utegne seznaniti s čim novim. Drugi lahko s tem da duška tudi svojim subjektivnim prepričanjem, ki jih mora držati na vajetih v akademski sociologiji.

Bralcu bo pri branju morda v pomoč razmislek o značilnostih avtorjeve javne sociologije. Običajno z znatno energijo planem v obravnavo izbranega aktualnega, izzivalnega pojava. Zastavljam si vprašanja in stikam za odgovori, kot jih ponuja stroka. Spotoma se mi odpirajo vrata k dejstvom, perspektivam, avtorjem, ki pojav postavijo v drugačno luč, kot jo je izziv(alec). Tako denimo božič in velika noč, ki uokvirjata to knjigo, postaneta nekaj drugega, kot je bilo sprva misliti – in kot je ciklično oz. iz

leta v leto o tem naučena misliti večina ljudi. Vsak sestavek naj bi prepričal, da je v takem razgrinjanju bistva izpod vsakdanje pojavnosti določen smisel.

Pojasnim naj še nekatere motive za objavo v tej obliki. Moralo je biti sredi leta 2015, ko mi je kolega in prebivalec sosednje pisarne Aleš Debeljak v zvezi z mojim pisanjem bodrilno navrgel, da »imam knjigo«. To je zmožel, kljub (meni nerazumljivi) utrujenosti, ki jo je kazal tiste čase in vse do nenadnega konca svoje življenjske poti januarja 2016. Nič kaj samozavestno sem odmahnil, da to pa že ne. Po drugi strani ne bom tajil, da sem že sam poprej razmišljal o smiselnosti tega dejanja. Za dano obdobje je mogoče reči, da sem bil na svojem področju med najbolj izpostavljenimi. Ne bi bilo odveč, če kaj ostane na ogled tudi tistim, ki niso posegali po dnevnem časopisju.

Razlog je tudi vztrajen občutek, da sem nekaj zaključil. Do pojavov, ki so me nekdanj intelektualno vznemirjali, izzivali in spodbujali, se po malem ohlajam. Patos, ki preveva znaten del tukajšnjih zapisov, mi postaja nekako tuj. Čutim potrebo po tematski in slogovni prenovi. Prisiljen sem upoštevati tudi podcenjujoč odnos akademske sfere oz. univerze do tovrstnega truda.

K prvotni obliki zapisov sem dodal kakšno besedo, stavek, priporočljiv vir ali opombo – predvsem za lažje razumevanje zapisanega ali kot smiselno dopolnitev in popestritev.

Komu dolgujem zahvalo? Partnerici Marjanci, preveč zaposleni v svojem zdravniškem poklicu, za vsestransko pomoč na visoki ravni. Sinovoma, ki me nista ovirala pri mojem poklicnem odraščanju. Nogama, ki sta me nosili na stotinah kilometrov sprehodov in pohodov, ki jih potrebujem, da mi primerno deluje tudi glava. Nekaterim urednikom, zlasti z Dnevnika, ki so me občasno spodbudili k delovanju. Seveda tudi ožjemu akademskemu okolju na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani – kolegom s centra za proučevanje kulture in religije ter sodelavcem s centra za proučevanje javnega mnenja, ki skrbijo za podatkovne zaklade. In končno: v člankih imenovanim osebam, ki so me izzvale k oglašanju.

Avtor, marec-september 2018

Božič kot popdizajnerski prenaredek

(Dnevnik, 20. 11. 2010)

Novica, da je uspešnica ansambla Pop Design *Na božično noč*¹ le plagiat ali predelava viže *The Man of the World* nemških The Window Speaks, je vznemirila srca mnogih Slovencev. Le kako bomo zdaj dvigali čaše, ko polnoč je, ne da bi vsakič pomislili, da to ni to!? Vendar je vznemirjenje v poglavitnem odveč. Če pomislimo, kako je bil zgodovinsko zdizajniran osrednji krščanski praznik božič, kakšnim popularnim željam in okusom vse se je uklonil v svojem postopnem nastajanju, je Pop Designov greh le fraktalček mnogo večje enakolike slike. Ravno s svojo prikrivano predlogo je v pravem pomenu besede božičen, zato kar spada tja, kjer se kaže na znanem videospotu.

Krščanski božič je namreč podobno kot *Na božično noč* črpal iz navdihujoče predloge, celo več njih, ki jih je nato pozabil ali zamolčal. To velja tudi za številne pripovedne elemente, ki samemu rojstvu (*nativitas*) predhajajo, in tiste, ki mu sledijo. V celoti je božič dokaj povprečna (ob)rojstna legenda – pripovedni miks, ki posnema, ponareja, prenareja, združuje in preigrava že dolgo znane popularne mitološke motive in refrene. Gotovo tudi ni zadnja verzija čudežnega rojstva, saj so najnovejše, ki jih kar na spletu oznanjajo nekatere novejše vere, stare vsega nekaj let.

Deviško spočetje Jezusa, kot imenujemo dogmo, po kateri naj bi bil Jezus spočet »brez moškega semena« – od Svetega duha, je predbožični mitološki motiv, ki ga je krščanstvo lahko povzelo po desetinah predlog starega veka. Iz neposredne bližine ali iz daljnih svetov. Bližnja grška Semela (zemeljska mati) z Zevsom – bogom-očetom (nezemeljskim očetom) deviško zaplodi učlovečenega boga Dioniza. Tistega Dioniza, ki (kot kasnejši Jezus ali katoliški sv. Martin) iz vode napravi vino, ki nam (ne le) po Pop Designu »ogreje srce«. V starorimski različici so iste vloge porazdeljene med Jupitra, Semelo in Bakhusa.² Daljna indijska Maja sanja o belem slonu, ki ji prodira v telo in brez moškega deviško spočne bodočega Budo. Še daljnješa mati daoističnega Lao Zija tega spočne s sončnim žarkom.

Sledi brezbolečinski in deviški porod: kakor brez bolečin in ob ohranjenem bio-loškem devištvu rodi Marija, tako to uspe Maji, ki bodočega Budo rodi iz desnega

¹ Za boljše razumevanje članka priporočam ogled videa te uspešnice, ki ga ni težko najti na svetovnem spletu.

² Friedrich Nietzsche v *Antikristu* namigne na povezavo z delom starorimskega komediografa Plavta *Amfitrion*: »!...! ali ni na prag krščanske 'vere' /Cerkev/ postavila zgodbo o Amfitrionu?« (1888/1989: 309) V Plavtovem *Amfitrionu* namreč bog Jupiter (preoblečen v Amfitriona) občuje z Amfitrionovo ženo. To je seveda mitološki primer mimikrije, kakor je opredeljena v *Človek človeku mimik*.

boka. Obe sta pred tem na nujni in naporni poti iz kraja svojega bivanja. In obe sta materinstvo primorani začeti v preprostem zavetju narave. Podobno kot mati Lao Zija, ki tega rodi izpod pazduhe pod slivovim drevesom. Ker je budizem pet stoletij starejši od krščanstva, je zaradi številnih paralelizmov že ob koncu 19. stoletja med strokovnjaki zaživela teza o možnem vplivu budističnih legend na krščanstvo.³ Do danes ni zamrla, saj so v poglavitnem očitani zgodovinski kanali, po katerih bi se vplivi širili. Ne nazadnje v krščanski legendi o Barlamu in Jozafatu razločno prepoznamo Budovo zgodbo.⁴ Ne zdi pa se ta teza nepogrešljiva: videti je, da domišljija arhaičnega človeka tudi povsem neodvisno plete podobne vzorce.

Jezus naj bi bil edinec, pravi božična zgodba. Čeprav *Matejev evangelij* v nadaljevanju navaja njegove štiri brate in sestre (Mt 13, 55), se uveljavi verzija o edinorojenem. Taka je dizajnerska zahteva ljudske domišljije, ki napravi za edinorojenega tudi bodočega Budo in številne druge osrednje verske osebe. Da bi izjemna oseba svoje izhodišče delila še s kom, ljudska domišljija dopusti le v redkih primerih pobožanstvenj novejših oseb, katerih bratov in sester pač ni mogoče tako lahko zatajiti. Tudi v pesmi *Na božično noč* je edinost (»sam sem ostal«) sredstvo, ki okrepi poslušalčevo sočutje in identifikacijo.

Evangelisti, ki Jezusa niso osebno poznali (če je ta sploh kdaj živel)⁵, v evangelijih niso podali jasnih informacij o tem, kdaj naj bi bil rojen. Pa se je kasnejši rod kristjanov domislil, da bi si bilo najpametneje rojstni dan izposoditi kar pri poganih. Kult nepremagljivega sonca (*sol invictus, natalis invicti*) so že lep čas častili v času zimskega solsticija. Po vsej verjetnosti tudi rojstni dan popularnega deviško spočetega Mitre. Prestižni datum, ki obeta vračanje sonca, svetlobe, toplote, vegetacije, življenja so zasedali še številni drugi bogovi sredozemskega bazena. Kar nekaj časa je trajalo, predno je krščanski junak v četrtem stoletju lahko upihnil svečke, ne da bi ga pri tem motili predhodniki, ki jih je posnemal in izpodrinil.

Svojevrstna posebnost takega posnemanja in izpodrivanja je bilo prepričanje številnih krščanskih voditeljev, da so v resnici starejše predkrščanske tradicije tiste, ki – po nareku samega hudiča – posnemajo krščanstvo. Justin iz 2. stoletja – katoliška tradicija ga pozna kot Justina mučenca – je deviško spočetje Bakhusa štel za plagiat biblične resnice. Ne le njega: »Ko slišim, Trifon, da je bil Perzej spočet deviško, vem,

³ Med njimi je bil Max Müller, utemeljitelj primerjalne religiologije, ki je v svoji razpravi iz leta 1882 (leta 1889 je izšla tudi v knjigi), pozval k iskanju »zgodovinskega kanala, po katerem bi se mogel vršiti ta vpliv. Hkrati je pripomnil, da vpliv za razlago podobnosti, ni nepogrešljiv. (Müller, 1889: 284)

⁴ Legenda je kristjanizirana zgodba o Budi, ki nastopa pod imenom Jozafat. Jozafat je bil v srednjem veku na spisku katoliških svetnikov; njegov dan je bil 26. november.

⁵ Glej članek *Male skrivnosti velike noči*.

da imam opraviti s ponarejevalsko kačo.«⁶ Morda je mučenec tudi zato, ker se je moral za take očitke dodobra namučiti z logiko. Vedoč, da so poganska verstva starejša, je Justin sklenil, da je hudič krščanstvo v poganstvu posnemal vnaprej, z anticipacijo. Znanost že več kot sto let ponuja razlago, ki niti ni obsojajoča, prav blizu pa je razlagi, ki jo v svojo neprepričljivo obrambo v pomembno drugačnem času podaja član Pop Designa: »Pesem smo slišali in posneli. Takrat je bila taka praksa povsem v navadi.«⁷

Kaj naj se zgodi, ko je slavno bitje rojeno? Krščanska tradicija tu ni enoglasna. Luka mu nameni družbo preprostih pastirjev. Snobistični Matej doda tri mage (*magi*), ki nato postanejo modri, v še kasnejšem izročilu pa kar kralji. Tu so še angeli. Magi in angeli so pripovedni elementi, ki najverjetneje izvirajo iz zoroastrizma, vere, ki je med Judi uživala velik ugled. Zlasti krila, s katerimi se angeli premikajo, so transportna inovacija, ki jo znanost pripisuje domišljiji starejšega zoroastrizma. Nimbus – svetniški sij, ki so ga na upodobitvah božiča detetu in bližnjim slikali srednjeveški slikarji, bi lahko prišel s katere koli strani neba, vsekakor iz vsaj treh starejših religij. Drugi obrojstni miti so v tem elementu podobno razdvojeni med preprostostjo in statusnimi simboli. Bodočega Budo, ki ga krasí nimbus, v zlato mrežo prestrežejo ugledni angeli velikega Brahme. Koliko bolj skromen je prihod deviško spočetega Sai Babe v 20. stoletju – brez angelov in zlatih mrež se mali kuštravec odloči za preprosto izjavo: »Om, Om, Om.«

Še predno rojeni otrok shodi, mora biti izpostavljen nevarnosti. Če se je ta pravljični element dobro obnesel v starejših legendah, zakaj ga ne bi presadili še v krščansko? Kakor je bil sumerski Sargon Akadski pred ubojem rešen tako, da je bil položen v košaro na reki Evfrat, tako je bil v košari na reki Nil rešen staroegiptovski Horus. Kakor je bil Horus rešen zato, da bi utekel Setu, tako je bil v košaro na reki Nil položen Mojzes, da bi utekel faraonovemu poboju dečkov. Ko je evangelist Matej želel Jezusa prikazati kot novega Mojzesa, ni mogel poseči po motivu košare na reki, saj Jordan – kot zatrjuje moj znanec – ni mnogo večji od Gradaščice (ko ta ne poplavlja). Zadovoljil se je s tem, da je Herodu pripisal take namene kot faraonu – pobjo dečkov, ki naj prepreči kariero božjemu izvoljencu. Jezusa pa je rešil tako, da ga je poslal v Egipt. Tako je tudi pobjo nedolžnih otročičev, ki se ga katoliška tradicija spominja 28. decembra, le še en božični plagiat.

Bliža se adventni čas. V čem bodo verniki božiča na boljšem od »izdanih« poslusalcev Pop Designa? V tem, da mnogi še vedno mislijo, da poslušajo originalno vižo? Kdo sploh lahko vrže kamen v Pop Design, če se hkrati ne odpove ponarejenim sestavinam božiča – ali kakšne druge tradicije? Najbrž bi kazalo skleniti: Fantje, vi to

⁶ Justin mučenec (ok. 110 – ok. 165), Razgovor z Judom Trifonom, 70. poglavje (Justin Martyr, 2018). Perzej je bil po grški mitologiji otrok Zevsa in Danaje, spočet deviško, z zlatim dežjem.

⁷ Po Zdenko Matoz: *So vse najljepše pesmi res prepisane?*, Delo, 29. 10. 2010.

pesem kar prepevajte, kolikor vam duša da, saj zlo ne mislite. Kdo pa lahko reče, da pesem ravno s svojim prikritim ozadjem vred ni v duhu časa in dogodka?

Srčika moči nad verniki: predkongresna evharistična herezija

(Dnevnik, 13. 2. 2010)

Junija, v dneh prvih tekem svetovnega nogometnega prvenstva, bo na stadionu Arena Petrol v Celju potekal prvi slovenski evharistični kongres – z vrhuncem v nedeljo 13. 6., ravno v času tekme Slovenije z Alžirijo. Po vsejugoslovanskem kongresu iz leta 1935, ki je bil morda do tedaj največje zborovanje slovenskih množic, naj bi – v bistveno drugačnih družbenih okoliščinah – spet prikazal moč slovenskega katolištva. Bil naj bi tudi ponoven poskus družbene aktivacije slovenskih katoličanov, ki se je večinoma ponesrečila s slovensko sinodo pred osmimi leti. Znani podatki o zgodovinskem evharističnem dogodku bodo v primerjavi z letošnjimi podali pomembne vtise o družbenih, kulturnih spremembah med Slovenci nasploh in še posebej o spremembah v slovenskem katoliškem občestvu od predvojnega do potranzicijskega časa.

Uradna spletna stran evharističnega kongresa prikazuje potek priprav, fotografsko in pričevanjsko obuja spomine na ljubljanski spektakel pred petinsedemdesetimi leti, agitira k udeležbi, zlasti mladih, predvsem pa razlaga pomene in pomembnost evharistije kot osrednjega katoliškega zakramenta. Kar je za nogomet žoga, če mi je dovoljena ta za nekatere banalna primerjava, to je za katoliško vero hostija. Enega brez drugega ni. Vse se vrti okoli in osredinja na belo okrogolino, ki mora končati v vratih oz. ustih. Do naslednje nedelje.

Tu bi lahko poročanje o spletni strani končal, če ta za popestritev ne bi ponujala tudi evharističnega kviza. V sami zastavitvi edinega vprašanja se namreč nepričakovano razkriva povsem nepravoverno pojmovanje. Bralci smo katehetično vprašani: Kaj predstavlja simbolika sv. evharistije v podobi kruha in vina? Nekaj osnovnega predznanja je potrebnega, da se zavemo, kako specifično protestantsko oz. kako (heretično) nekatoliško zveni to vprašanje.

Bistvo katoliške doktrine o evharistiji je doktrina o transsubstanciaciji ali presnovitvi. Ne sicer od vedno, vsekakor pa od začetka 13. stoletja dalje velja za edino pravoverno razlago evharističnega kruha in vina. Ključno prednost zabeleži v 9. stoletju, ko sta se v francoskem samostanu Corbie z gosjimi peresi spopadla opat Radbertus in menih Ratramnus.

Radbertus se je pridružil tistemu delu katoliške tradicije, ki je že na tak ali drugačen način zagovarjala presnovitev: Med evharistijo se po poti duhovniškega posredovanja kruh (hostija) nevidno in dobesedno spremeni v resnično, zgodovinsko telo Jezusa, vino pa se spremeni v resnično, zgodovinsko kri Jezusa. Kruh pri tem ostane le navidezno (po akcidentih) kruh in vino le navidezno vino. Čeprav se to zdi

nemogoče, je vsemogočnemu bogu to mogoče storiti, je zapisal Radbertus, ki se mu je še marsikatera druga trditev zdela toliko bolj vredna vere, kolikor bolj neverjetna je bila.

Ratramnus je nasprotno trdil, da kruh in vino med evharističnim obredom ne spremenita svoje substance. Ostajata to, kar sta. Fizično telo ne more biti hkrati na več kot enem kraju, zato se Jezus, ki je na božji desnici, ne more hkrati nahajati še v kruhu (hostiji), vinu in v neudobnem drobovju vernika. Sprememba, o kateri lahko govorimo, je le figurativna, simbolična – uveljavi jo vera vernika samega, ki v obrednem kruhu in vinu vidi nekaj drugega kot v običajnem kruhu in vinu.

Karel Plešasti in cerkvena hierarhija sta prisluhnila obema, pritrčila pa Radbertusu. Njegova *De Corpore et Sanguine Domini* je prešla v cerkvene dokumente, bila je izhodišče za kasnejša potrjevanja, utrjevanja in variiranja doktrine o transsubstanciaciji na lateranskem (1215) in tridentinskem koncilu (1551). Imenovan je bil za svetnika. Razumnejši sobrat Ratramnus je bil odrinjen v pozabo.⁸ Njegova enako naslovljena *De Corpore et Sanguine Domini* je bila prepovedano branje, ki je ušlo ognju le v zavetju lažnih naslovov in izmišljenih avtorjev.⁹

Skoraj sedem stoletij pozneje ga iz pozabe izkopljejo švicarski reformatorji, cvinglijanci. Samega Ulricha Zwinglija namreč Ratramnus navdihne za razumevanje evharistije, ki ni le nekatoliško, ampak tudi drugačno od Luthrovega pojmovanja o konsustanciaciji kot nekakšnem evharističnem soobstajanju substanc kruha in telesa, vina in krvi. Ko naj bi Jezus dejal »To je moje telo !« (Mt 26, 26), naj bi »je« pomenil »pomeni«, ne pa dobesedni »je«, je menil Zwingli. To pa pomeni, da je evharistijo treba razumeti kot obred, med katerim pride le do duhovne, simbolične spremembe pomena kruha (hostije) in vina in ne do njune presnovitve.

V želji, da bi bil nazoren, je Zwingli posegel po analogiji s kraljičinim prstanom: predstavljajmo si prstan na mizi – brez kakršnih koli asociacij. Nato si predstavljajmo, da je to prstan, ki ga je nekoč na kraljičin prst nataknil kralj. V tem kontekstu ima številne osebne asociacije s kraljem, z njegovo močjo, pogumom, bogastvom, slavo in seveda s kraljico. Prstan kot tak ostaja povsem nespremenjen, njegovi simbolični pomeni, ki izhajajo iz konteksta, pa so bistveno drugačni. Analogno je evharistija komemorativni obred z nekaterimi novimi simboličnimi pomeni kruha in vina, ki izhajajo iz konteksta – to je iz pomena, ki ga vernik pripisuje Jezusu, – in ne čarovnija presnovitve. Po Mirku Ruplu naj bi tako pojmovanje zagovarjal tudi Primož Trubar.

⁸ Ratramnus je Radbertusu nasprotoval tudi glede vprašanja deviškega rojstva. V *De nativitate Christi* je izrazil stališče, da je bil Jezus rojen na naraven način. Radbertus je bil ponovno na »pravi strani« s stališčem, da je bil spočet oz. rojen deviško (*De Partu Virginis*).

⁹ To je eden izmed načinov preživetja knjig (in avtorjev) na način (obrambne) mimikrije, kot je opredeljena v sestavku *Človek človeku mimik*.

Razprava ni bila nedolžna. Zwingli ni dregnil le v temeljni cerkveni obred, temveč tudi v srčiko njene moči nad verniki. Kar se na videz zdi razprava o vzvišenih svetih rečeh, je dejansko razprava o pritlehni družbeni moči. Če za svetost obhajila ni potreben čudež presnovitve, ki naj bi ga bila zaradi domnevne posebne bližine z bogom zmožna le posvečena duhovščina, ta tudi nima nenadomestljive posredniške vloge, ki si jo pripisuje. To pa zamaje celotno strukturo srednjeveške družbe. Zato je bila kazen strašna, terjala je telo in kri. Ko so katoliške sile leta 1531 napadle protestantski Zürich in je Zwingli težko ranjen obležal na bojnem polju, ga ni čakala sočutna krščanska nega, ampak razčetrjenje. Njegove zažgane telesne ostanke so pomešali s hlevskim gnojem, najbrž spet v blodnem prepričanju v čarovne (kaznovalne) učinke mešanja substanc.

Morda jo je Švicar odnesel celo bolj srečno od somišljenika Pomponia (de) Algeria, italijanskega študenta iz Padove. Tudi njegovo pojmovanje evharistije ni bil edini razlog za zamero, ki si jo je nakopal pri Rimskokatoliški cerkvi (od tu RKC),¹⁰ a gotovo tudi ne najmanjši. Soglašal je, da je v hostiji navzoče Kristusovo telo in v vinu njegova kri, vendar se ni mogel zadržati, da ne bi vztrajno dodajal še *peró per spirito* – toda po duhu. Med zagovorom pred inkvizicijo je nosil študentsko čepico kot znamenje izrecne pravice do svobodne akademske razprave. Prestal je torture, za katere bi bila Golgota le lažja vaja. Končno ga na željo »Kristusovega namestnika na Zemlji«, papeža Pavla IV., leta 1556 scvrejo v vrelem olju. Februarja 2008 so mu v atriju padovske univerze postavili spomenik.

Najbrž sta že ta dva izmed mnogih primerov neprekosljivo surovih obračunavanj z ljudmi, ki so v evharistiji videli le simboliko, dovolj, da razumemo, zakaj je v RKC razprava o pomenih evharistije zamrla vse do najnovejših dob. Šele drugi vatikanski koncil in okrožnica Pavla VI. *Mysterium Fidei* (1965) sprostita razmere do te mere, da so dopuščena nova doktrinarna razglabljanja. Tako se je med prvimi opogumil Edward Schillebeeckx, lanskega decembra umrli belgijski teolog. Prepričan, da je modernemu človeku že sama filozofska podstat doktrine o presnovitvi vse bolj tuja, iracionalna, se z doktrinama o transsignifikaciji (kruh in vino dobita v evharistiji nov simboličen pomen, ne pa novo substanco) in transfinalizaciji (posvetitev spremeni namen, cilj kruha in vina, ne pa njuno substanco) povsem približa Zwinglijevim

¹⁰ Avtor se je med pisanjem člankov, ki so tu zbrani v knjigi, srečeval z več jezikovnimi težavami. Poglavitne se nanašajo na zapisovanje izrazov, kot so cerkev, bog, prav določena cerkev itd. Nekatere težave izhajajo iz avtorjevaga prepričanja, da je v slovenskem pravopisu še nekaj ideoloških ostalin preteklosti, ki jih ne kaže ohranjati. Če se je nekdaj Rimskokatoliško cerkev zapisovalo kar kot Cerkev, to dandanes, ko se je religijsko prizorišče močno pluraliziralo, ni več primerno. Zato sem, kolikor se je dalo, vztrajal pri zapisu Rimskokatoliška cerkev oz. RKC. Ko je šlo za citate, sem spoštoval avtorjevo obliko zapisa. Boga sem dosledno pisal z malo začetnico, spet z izjemo pri citatih. Za vse, kar je lahko sporno z vidika lektorja, prevzemam odgovornost.

pogledom. Toda to ne pomeni, da njegova pojmovanja dobijo status priznane doktrine, kakršno podaja aktualni katekizem. Ta vztraja pri presnovitvi.

Vprašanje s spletne strani o bližnjem evharističnem kongresu je tako rekoč cvinglijski lapsus. Namesto presnovitve sugerira, da gre v evharistiji za simboliko. Bralci, ki so spletno večinsko glasovali za stališče, da kruh in vino simbolizirata Jezusovo telo in kri, so, zdi se, prostodušno sprejeli cvinglijansko »herezijo«. Čeprav ne gre za reprezentativen vzorec, sem prepričan, da jo po smislu sprejema tudi dobršen del slovenskih katoličanov. Lepa zmaga Slovenije 13. junija bi bila, če bi se simbolični interpretaciji pridružil tudi sam vrh slovenske RKC na celjskem stadionu. Saj bi bilo to več kot znamenje pripravljenosti na modernizacijske spremembe v katolicizmu. Žal pa za to ni niti najmanjših možnosti. Po zmagi se bo treba ozirati kar proti Južni Afriki.¹¹

---

¹¹ Slovenija je v prvi tekmi na svetovnem nogometnem prvenstvu v Južni Afriki (13. 6. 2010) premagala Alžirijo z golom Roberta Korena v 79. minuti.

Mračni liki duhovne oskrbe

(Dnevnik, 5. 12. 2009)

Kot je prejšnji teden razkril Dnevnik, se pripravlja »2. vatikanski sporazum«. ¹² Zakoličil naj bi ustanovitev vojaško-obrambnega ordinariata oz. tozadevne škofije. Samo še to, pa bo Slovenija normalna. Samo še to, pa ne bo več »ena redkih držav sveta, ki tega vprašanja še nima primerno urejenega«, dopovedujejo na cerkveni strani. Toda kot običajno, je cerkvena interpretacija interpretacija, ki marsikaj prikriva in glede marsičesa zavaja. Glede na podobna zavajajoča zatrjevanja v zvezi z denacionalizacijo bi bila na mestu skrajna previdnost: Slovenija je namreč v podobno »nujnem« denacionalizacijskem posnemanju drugih postala edina naivka, ki se je namenila Rimskokatoliški cerkvi v naravi vrniti vse posesti.

Zavaja že ime dejavnosti. Gre v duhovni oskrbi res za duhovnost ali za kaj drugega? Zgodovinski in sodobni primeri pritrjujejo stališču, da je duhovnost pri tem pogosto nekaj postranskega. Na obeh straneh, cerkveni in državni, so v ozadju lepih videzov mnogo pomembnejši pragmatični, praktični samooskrbni interesi obeh institucij. Drugače rečeno: duhovni servis vojaka vernika je v funkciji pomembnejšega materialnega interesa povezanih države in Cerkve.

Ob 70. obletnici začetka 2. svetovne vojne se tako kaže spomniti, kakšno vlogo je imela duhovna oskrba v vojaškem stroju, ki je zmlél na milijone ljudi. Pravni temelj duhovne oskrbe v nacistični vojski je bil 27. člen konkordata med (že) Hitlerjevo Nemčijo in Vatikanom iz leta 1933. Določal je uvedbo duhovne oskrbe za oficirje in njihove družinske člane. Z letom 1935 mu je bila dodana vojaška prisega, ki je bila hkrati prisega bogu in Hitlerju. Ob bližajoči vojni se ni krepila le vojaška pripravljenost Nemčije, ampak tudi interes odločilnega dela katoliške in luteranske duhovščine, da prek instituta duhovne oskrbe prispevata k »pravični stvari« Nemčije. Tega jim ne bi bilo prav nič treba, saj jih vodilni nacisti očitno sploh niso marali.

Ob vdoru na Poljsko 1. septembra 1939 je tako vrhovni vojaški škof (*feldbischof*) Franz Justus Rarkowski, član katoliškega redu blagozvočnega imena Marijina družba, vojake bodril z besedami, da je napad le izražanje od boga dane pravice do življenjskega prostora. Oskrbel jih je še z vojaškim molitvenikom (*Gebet und Gesangbuch*), v katerem jih je na 254 straneh prepričeval, da jih v vojaških naporih duhovno podpira

¹² Že kar uveljavljena formulacija vatikanski sporazum (tudi v drugih jezikih oz. v drugih primerih) je seveda nenatančna, saj pri teh sporazumih ne gre za sporazume med neko državo in Vatikanom kot državo, ampak za sporazum med neko državo in Svetim sedežem kot mednarodno pravnim subjektom. Te nenatančnosti ne kaže šteti za posebej hudo. Pravilna uporaba izraza Sveti sedež, je namreč lahko hudo zgrešena v tem smislu, da subjektu (Svetemu sedežu) v besedah *a priori* priznava svetost, ko gre prej ko slej samo za posvetno ustanovo.